

Принципи і методи навчання

A stylized illustration of two hands, one holding a pen, rendered in a light teal color against a darker teal background. The hands are positioned behind the main text, with the pen held in the upper right hand and the lower left hand appearing to support or guide it.

План

1. Принципи навчання.
2. Поняття про методи навчання, прийоми і засоби. Функції методів навчання.
3. Класифікації методів навчання.
4. Умови вибору методів та їх комплексного застосування.

- *Принципи навчання (дидактичні принципи) – це головні (загальні, керівні) положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно з його цілями і закономірностями.*

- *Окремі сторони застосування того або іншого принципу навчання розкривають дидактичні правила. Правила витікають із принципів навчання.*
- *Правила навчання – це конкретні вказівки вчителю, як потрібно вчинити в типовій педагогічній ситуації процесу навчання.*

Принцип навчання

- принцип
наочності

- Правила
- А) не виставляти відразу всі посібники, а показувати кожний в міру необхідності
- б)наочність має бути естетично оформленою;
- в)наочності не повинно бути забагато (для запобігання гальмування абстрактного мислення).

- *принцип науковості*

- 1. вимагає, щоб учні оволодівали науково достовірними знаннями, які відповідають сучасному рівню розвитку науки і техніки;
- 2. учень у процесі навчання засвоює усталені наукові знання.
- 3. реалізується у програмах, підручниках, посібниках, які розробляються на основі найновіших досягнень певної галузі знань і спрямовані на формування світогляду учня.

Принципи навчання

- *принцип систематичності і послідовності*
- *принцип доступності*
- *принцип врахування індивідуальних особливостей дітей:*
- *принцип свідомості і активності учнів:*
- *принцип зв'язку з життям:*
- *принцип міцності знань, умінь та навичок:*
- *принцип виховуючого навчання:*
- *принцип емоційності навчання:*

Метод навчання

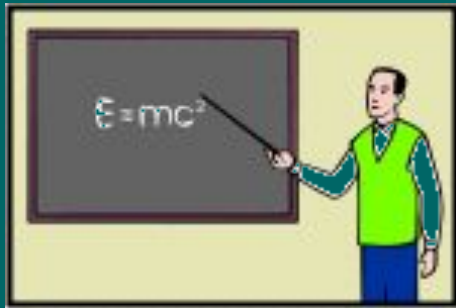
Метод навчання - це спосіб спільної діяльності вчителя і учнів у процесі навчання, за допомогою яких досягається виконання поставлених завдань. У двобічному характері методів навчання треба розрізняти методи викладання, які виконують інформативну та керуючу функції /вчитель пояснює, показує, інструктує/ і методи навчання /школяр слухає, спостерігає, вивчає, грає/.

Метод

Засоби навчання

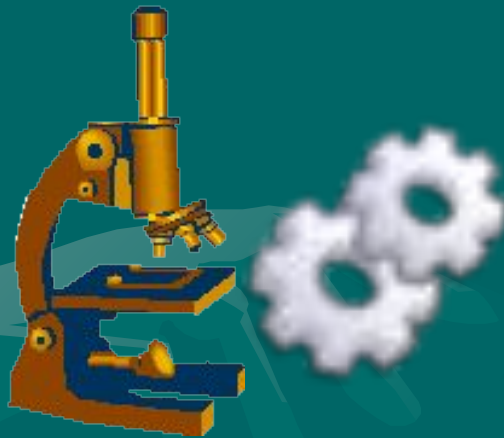
Слово вчителя

Підручники,
посібники

Наочність

Обладнання

ТЗН

Класифікація методів

- Як багатомірне утворення, метод має багато аспектів, взявши кожний з яких за основу, можна групувати методи в систему.
- У зв'язку з цим існує багато класифікацій методів, в яких останні об'єднуються на основі однієї або кількох загальних ознак.
- Так, одні педагоги стали класифікувати методи за джерелами знань, інші - за дидактичними завданнями, треті — за логічними формами мислення, четверті — за сукупністю цих ознак і т.д.
- Важливим є питання: наскільки доцільна та чи інша класифікація? Надумані, штучні побудови не сприяють розвитку теорії методів, створюють непотрібні труднощі для вчителя.
- Вдалою можна визначити лише ту класифікацію, яка узгоджується з практикою навчання і слугує ґрунтом для її реалізації.

Класифікація методів за призначенням (М.Данилов, Б.Єсіпов).

Виділяють такі методи:

- набуття знань;*
- формування умінь і навичок;*
- використання знань;*
- творча діяльність;*
- закріплення;*
- перевірка знань, умінь і навичок.*

Неважко помітити, що дана класифікація методів узгоджується з класичною схемою організації навчального заняття і підпорядкована завданню допомогти педагогам у реалізації навчально-виховного процесу і спростити номенклатуру методів.

Класифікація методів за типом (характером) пізнавальної діяльності (І. Лернер, М.Скаткін).

У даній класифікації виділяються наступні методи:

- пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний);*
- репродуктивний;*
- проблемний виклад;*
- частинно-пошуковий, або евристичний метод;*
- дослідницький.*

Традиційна класифікація

- В даній класифікації виділяється п'ять методів:
- *практичний,*
- *наочний,*
- *словесний,*
- *робота з книгою,*
- *відео-метод.*

Класифікація методів навчання Ю. Бабанський

Методи
організації і
здійснення
навчально-
пізнавальної
діяльності

Методи
стимулювання
навчально-
пізнавальної
діяльності

Методи
контролю і
самоконтролю
у навчанні

Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності (класифікуються)

за джерелом передачі і сприймання навчальної інформації (словесні, наочні, практичні)

за логікою передачі і сприймання навчальної інформації (індуктивні, дедуктивні)

за ступенем самостійності мислення (репродуктивні, продуктивні)

за ступенем керування навчальною діяльністю (під керівництвом учителя, самостійна робота)

Розповідь

Інструктаж

**Словесні
методи**

Бесіда

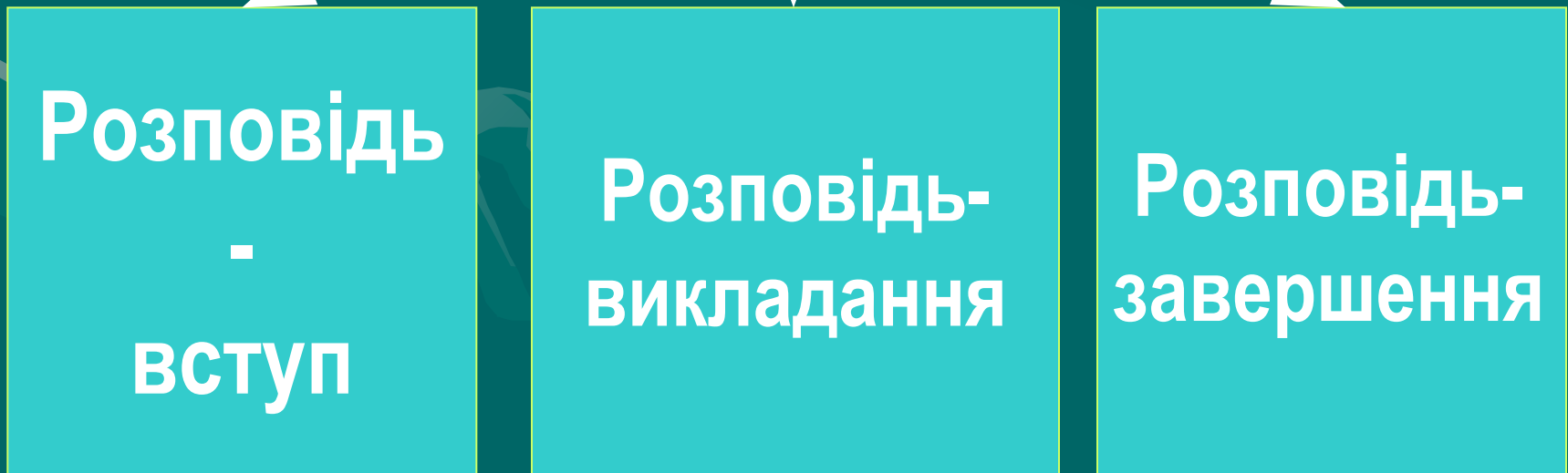
Пояснення

Лекція

Розповідь

*Образний, динамічний, емоційний
виклад інформації про різні явища і
події*

Типи розповідей

Бесіда

Діалогічний метод викладання, за якого вчитель із допомогою вдало поставлених питань спонукає учнів відтворювати раніше набуті знання, робити самостійні висновки-узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу

**Бесіда-
повідомлення**

**Вступна
бесіда**

**Бесіда-
повторен
ня**

**Контроль
на
бесіда**

ВИДИ бесід

**Репродук
тивна
бесіда**

**Евристич
на
(сократівс
ька)
бесіда**

**Катехісис
на
бесіда**

Пояснення

**Словесне тлумачення
понять, явищ, слів,
термінів, принципів
дій, прикладів тощо**

Інструктаж

Короткі, лаконічні, чіткі вказівки
(рекомендації) щодо виконання дій

Види інструктажів

Вступний

Поточний

Заключний

Лекція

Інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу

**Вступна
лекція**

**Тематичн
а
лекція**

**Оглядова
лекція**

**Заклучн
а
лекція**

Наочні методи

Метод ілюстрація –
оснащення
ілюстраціями
статичної наочності,
плакатів, малюнків,
картин, карт, схем та
ін.

Метод демонстрація –
показ рухомих засобів
наочності, приладів,
дослідів, технічних
установок тощо

Правила застосування ілюстраційно-демонстраційних методів

- Заздалегідь підготувати об'єкт і уважно розглянути та продемонструвати перед показом
- Демонструвати об'єкт так, щоб його було видно всім учням класу, не затуляти корпусом
- Показувати об'єкт у потрібний момент
- Не перевантажувати урок наочностями та демонстраціями

Вправи

**Лаборато
рні
роботи**

**Практичн
і
роботи**

**практичні
методи**

**Дослідні
роботи**

**Графічні
роботи**

Вправи

Цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь

За формою навчальної діяльності вправи бувають:
усні, письмові, графічні, технічні

За навчальною метою вправи розрізняють:
вступні, пробні, тренувальні, творчі, контрольні

Лабораторні роботи

Вивчення природних явищ за допомогою спеціального обладнання

Види
робіт
:

фронтальні

групові

індивідуальні

Практичні роботи

Застосування знань учнями у ситуаціях, наближених до життєвих

Етапи

1. Пояснення вчителя (теоретичне осмислення матеріалу);
2. Показ (інструктаж);
3. Проба (2-3 учні виконують роботу, решта – спостерігають);
4. Виконання роботи (кожен виконує самостійно);
5. Контроль (приймання і оцінювання роботи).

Графічні роботи

Відображення знань учнів у кресленнях, графіках, діаграмах, гістограмах, таблицях, ілюстраціях, ескізах, замальовках із натури

Застосовують під час вивчення теоретичних навчальних предметів на всіх етапах навчання

Виконують за завданням і під керівництвом учителя

Дослідні роботи

Пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів

Використовують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності

*Класифікація методів навчання
за логікою передачі і
сприймання
навчальної інформації*

**Індуктивний
метод**

**Дедуктивний
метод**

ІНДУКТИВНИЙ МЕТОД

Форма умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне

Суть: Учитель викладає факти, демонструє досліди, ставить проблемні запитання, поступово підводячи учнів від одиничних фактів до більш загальних

Дедуктивний метод

Перехід від загального до окремого

Суть: Учитель повідомляє загальне положення, формулу, закон, а згодом – поступово починає підкріплювати їх конкретними прикладами, наводити часткові випадки, конкретні задачі

**Пояснювал
ьно-
ілюстратив
класифікац
ія
методів за
ступенем
самостійно
сті
мислення**

**Метод
проблемного
викладу
навчального
матеріалу**

**Частково-
пошукові
методи
(евристичні)**

**Репродук
тивні**

**Дослідни
цькі**

Пояснювально-ілюстративні методи

Суть: *Учитель повідомляє готову інформацію різними засобами, учні сприймають, усвідомлюють і фіксують у пам'яті цю інформацію*

Репродуктивний метод

Ознаки репродуктивного методу:

- ✓ Знання учням пропонуються в “готовому” вигляді
- ✓ Учитель не тільки повідомляє знання, а й пояснює їх
- ✓ Учні свідомо засвоюють знання, розуміють їх і запам`ятовують
- ✓ Учні правильно відтворюють (репродукують) знання
- ✓ Міцність засвоєння знань забезпечується багаторазовим повторенням

Метод проблемного викладу навчального матеріалу

Суть: **Учитель** ставить проблему, сам її вирішує, показуючи шлях її вирішення в доступних учням протиріччях, показує зразки пошуку істини

Учні слідкують за логікою, засвоюючи етапи вирішення цілісної проблеми

Частково-пошуковий метод (евристичний)

Ознаки:

- ❑ Знання учням потрібно здобувати самостійно
- ❑ Учитель організовує “пошук” знань за допомогою різноманітних засобів
- ❑ Учні під керівництвом учителя самостійно мислять, вирішують пізнавальні завдання, узагальнюють, роблять висновки

Дослідницький метод

Ознаки:

- ❑ Учитель разом з учнями формує проблему
- ❑ Знання учням не повідомляються, а здобуваються самостійно в процесі вирішення проблеми
- ❑ Учитель лише оперативно управляє процесом вирішення проблеми

Класифікація методів навчання за ступенем керівництва навчальною діяльністю

Навчальна
робота
під керівництвом
учителя

Самостійна
робота учнів

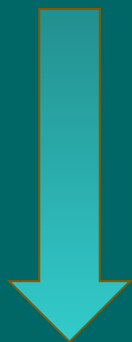
Робота з
підручником

Методи стимулювання навчально-пізнавальної діяльності учнів

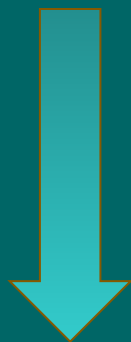
**Методи
стимулювання
пізнавального
інтересу**

**Методи
стимулювання
почуття
обов'язку і
відповідальності
у навчанні**

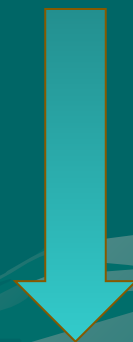
Методи стимулювання пізнавального інтересу

**Пізнавальні
ігри**

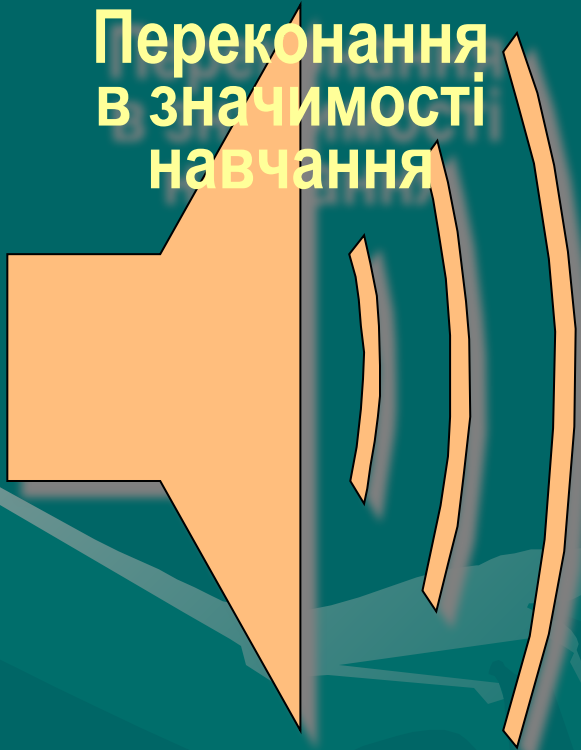
**Навчальні
дискусії**

**Емоційно-
моральні
ситуації**

Методи стимулювання почуття обов'язку і відповідальності в навчанні

Переконання
в значимості
навчання

Пред'явлення
ВИМОГ

Покарання

Заохочення

**Усний
контроль**

**Письмовий
контроль**

**Лабораторний
контроль**

**МЕТОДИ КОНТРОЛЮ
І САМОКОНТРОЛЮ**

Самоконтроль

**Тестовий
контроль**

**Машинний
(програмовани
й)
контроль**

Контроль виконує такі функції:

- **Освітню (навчальну)** - суть якої в тому, що вона є корисною для всього класу;
- **Виховну** - яка виходить з того, що очікування перевірки спонукає учня регулярно готувати уроки;
- **Розвиваючу** - в процесі навчання в учнів розвивається логічне мислення, зокрема вміння аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення, абстрагування і конкретизації, класифікації та систематизації, мислительна діяльність, мовлення, пам'ять, уява, увага;
- **Діагностичну** - у процесі контролю виявляють успіхи та недоліки в знаннях, уміннях і навичках учнів, встановлюють причини і шляхи їх усунення, визначають заходи, спрямовані на поліпшення успішності;
- **Стимулюючу** - схвалення успіхів учня сприяє розвитку в нього спонукальних мотивів до навчання;
- **Оцінювальну** - об'єктивна оцінка знань, умінь і навичок учнів сприяє кращому навчанню;
- **Управлінську** - на основі контролю визначається стан успішності учнів, що дає змогу запобігти неспішності або подолати її.

Види контролю:

- **Попередній контроль** здійснюють переважно з діагностичною метою перед вивченням нової теми або на початку уроку, семестру для з'ясування загального рівня підготовки учнів з предмета, щоб намітити організацію їх навчально-пізнавальної діяльності;
- **Поточний контроль** використовують у повсякденній навчальній роботі. Він полягає в систематичному спостереженні вчителя за навчальною діяльністю учнів на уроці.
- **Періодичний (тематичний) контроль** передбачає виявлення й оцінку знань та умінь учнів, засвоєних на кількох попередніх уроках, з метою визначення, наскільки успішно вони володіють системою знань, чи відповідають ці знання програмі.
- **Підсумковий**
- **Комплексний**

Ефективність контролю забезпечується дотриманням певних вимог, серед яких:

- *Індивідуальний характер контролю успішності:*
- *Систематичність контролю:*
- *Достатня кількість даних для оцінки:*
- *Дотримання об'єктивності під час оцінювання знань:*
- *Єдність вимог до оцінювання знань учнів:*
- *Оптимізація контролю успішності учнів:*
- *Гласність контролю:*
- *Всебічність контролю:*
- *Тематична спрямованість контролю:*
- *Дотримання етичних норм:*

Критерії вибору оптимальних методів навчання

- Відповідність методів меті, принципам та завданням навчання
- Відповідність методів змісту даної теми
- Відповідність методів навчальним можливостям школярів та особливостям класного колективу
- Відповідність методів умовам і часу, відведеному для навчання
- Відповідність методів можливостям самих учителів